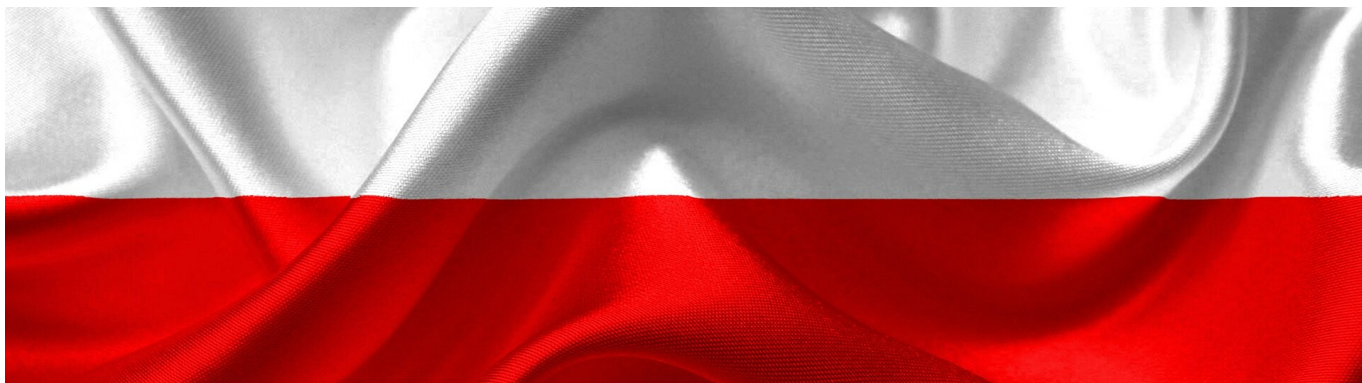

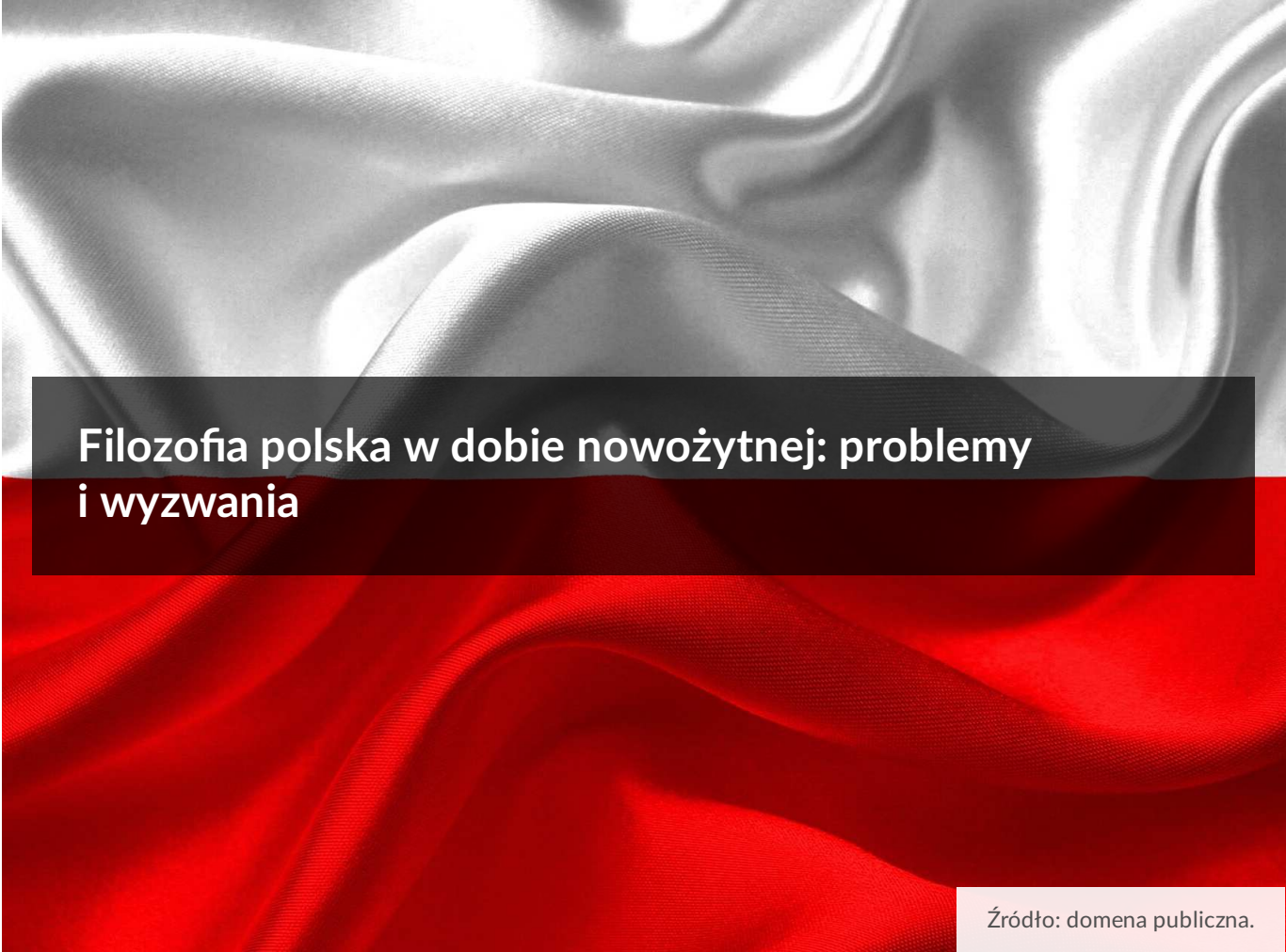

Filozofia polska w dobie nowożytnej: problemy i wyzwania

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Knapik Tomasz, „IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych”, t. XXV.
- Hugo Kołłątaj, *Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750-1764)*, Warszawa 1905.

Filozofia polska w dobie nowożytnej: problemy i wyzwania

Źródło: domena publiczna.

Czy zachodnia filozofia mogła pomóc Polakom w odzyskaniu niepodległości? Czy mogła przyczynić się do odmiany ducha narodowego? Oryginalna polska myśl filozoficzna wyrosła z takich właśnie nadziei. Filozofia XVIII wieku pozostawała pod silnym wpływem nurtów oświecenia francuskiego, niemieckiego i angielskiego, i łączyła się z programem reform społecznych i politycznych, które miały zapobiec upadkowi państwa. Wydawałoby się, że rozbiory Polski utrwały stan zależności polskiej humanistyki od obcych wpływów, jednak ta przytłaczająca dziejowa sytuacja wyzwoliła w polskich myślicielach moc twórczego wglądu i silne dążenie do zmiany. Pojawiło się nowe myślenie w duchu romantyzmu. Czerpiąc inspiracje z filozofii niemieckiej, polska filozofia romantyczna zaczęła wybijać się na niezależność.

Twoje cele

- Poznasz podstawowe problemy i wyzwania filozofii polskiej w dobie nowożytności.
- Dowiesz się, jaki był status społeczny polskich obywateli.
- Przeanalizujesz cele, które stawiała sobie polska filozofia w kontekście sytuacji historycznej.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat filozofii polskiej w dobie nowożytnej, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Filozofia polska w dobie nowożytnej](#)
- [Filozofia polska w dobie nowożytnej: Hugo Kołłątaj](#)
- [Filozofia polska w dobie nowożytnej: Maurycy Mochnacki](#)
- [Filozofia polska w dobie nowożytnej: Bronisław Trentowski](#)
- [Mesjanizm i bożoczłowieczeństwo](#)
- [Filozofia polska w dobie nowożytnej: recepcja i dyskusja](#)

Filozofia polska zawsze pozostawała pod silnym wpływem **filozofii europejskiej**. Dotyczy to także polskiej **filozofii nowożytnej**: w przeważającej mierze wtórnej i nietwórczej. Sytuacja utraty niepodległości sprawiła jednak, że **receptywność** polskiej myśli tego okresu nabrała szczególnego charakteru i niejednokrotnie wydała oryginalne owoce.

Należy pamiętać, że jednym z celów polityki zaborców było utrzymanie zacofania kulturalnego na ziemiach polskich. Toteż już sama popularyzacja filozofii zachodniej miała istotne znaczenie: przyczyniała się do rozwoju narodowej kultury i była przejawem patriotyzmu. Ponadto filozofowie i intelektualiści polscy starali się wykorzystać idee filozofii zachodniej do zrozumienia i odmiany tragicznego położenia, w jakim znalazł się naród polski po utracie niepodległości. Trzy główne zadania stoją więc przed filozofią polską tego okresu:

przyswoić sobie,
pomimo niekorzystnej
sytuacji wewnętrznej,
dorobek filozoficzny
krajów zachodnich (w
tym ukształtować
adekwatne do tego
celu słownictwo
polskie);

Jan Matejko, *Rejtan – Upadek Polski*, 1866

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Zadania te, w szczególności drugie i trzecie, odciskają nie tylko silne, lecz także oryginalne piętno na wytworach myśli polskiej doby nowożytnej. **Doktryny**, stanowiące gdzie indziej wyraz czysto teoretycznych dociekań, u nas zostają wykorzystane do realizacji praktycznego celu: odzyskania niepodległości. Aby te tendencje zobrazować, przedstawimy w kolejnych lekcjach trzy reprezentatywne dla omawianego tu okresu stanowiska filozoficzne: **Hugona Kołłątaja, Maurycego Mochnackiego i Bronisława Trentowskiego**.

Słownik

doktryna

(łac. *doctrina* – nauczanie, wiedza) system poglądów, twierdzeń i założeń z określonej dziedziny wiedzy

receptywny

(łac. *receptus* – wzięty, przyjęty) dotyczący przyswajania lub przyjmowania czegoś z zewnątrz

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym audiobookiem. Odpowiedz na pytanie, jaki wpływ na naród polski miała Europa Zachodnia? Wymień problemy, z jakimi zmagala się oświeceniowa Polska według Hugona Kołłątaja.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P7HA4W7vS>

Hugo Kołłątaj

Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750-1764)

Zajęcia młodzieży po ukończeniu szkół.

We wszystkich krajach tak, jak i u nas, rząd i życie społeczne zostawały w wiecznej niezgodzie ze szkołami i naukami; tak dalece, że wszystko to, co na sercu i umysłach młodych w szkołach znane być mogło, trzeba było wyrwać i wykorzeniać dla wpajania nowych maksym i nowego sposobu życia. Szkoły nasze zakonne wprowadzały młodzież w zbytne nabożeństwa praktyki, gadano im nieustannie o religii, o cnocie i potrzebie przestrzegania na świecie prawideł chrześcijańskiej nauki; nie mieli oni żadnego gruntu, jakie daje czysta filozofia moralna, dobrze zrozumiana nauka prawa natury, politycznego i ekonomicznego. Młodzież majątną czy ta odebrała wychowanie w szkołach, czy w domu, wysyłano na wójaż pod pozorem dalszego doskonalenia się. Z trudnością przychodziło dobierać im dozorców polskich, zażywano więc cudzoziemców na guwernerów i powierzano im młodych kawalerów.

Francja, a szczególnie Paryż były jednym prawie obiektem podróży, gdzie się uczono zbytków i rozpusty, gdzie często za długi aresztowanych, trzeba było drogo okupować, jak tego niezliczone mamy przykłady w pierwszych i najbogatszych familiach. Śmieszny ten spór, wychowania początkowego z następem, dawał Polsce największych libertynów, najgorszych gospodarzów, a często bardzo najniepocziwszych obywatelów.

Po kilkoletniej podróży wracali oni do kraju, nieumiejący o niczym więcej mówić, tylko o komendyantkach, o teatrach; wprawieni w gry hazardowe, w przepych życia, trwonili do reszty znaczne majątki, wprowadzali rozpusty, w Polsce do owego czasu nieznane, a w Paryżu za regencji ks. d'Orleans i za panowania Ludwika XV bezwstydnie rozszerzone; bardzo mało kto starał się prezentować u dworu, choć właśnie podówczas królowa francuska, najprzykładniejsza z kobiet swego wieku, i Delfinowa były Polki. [...] Byli niektórzy dobrzy Polacy, którzy idąc za modą, starali się jednak ochraniać od zepsucia własne potomstwo. Ich usiłowaniem było posyłać swe syny de Lunevillu, aby widzieć mogli króla Stanisława (Leszczyńskiego), którego oświecenie i cnoty były wówczas największą Polską chlubą. Stanisław przyjmował ich uprzejmie, mieścił nawet w nowo założonej przez siebie akademii razem z Lotaryńczykami, dawał listy rekomendacyjne do Paryża i do Wersalu, a przytem potrzebne przestrogi, które nie na jednym Polaku pożyteczne czyniły wrażenia. [...]

Przykład majątnych, zachęcił rodziców miernej fortuny do wysyłania swych dzieci na wojaż, których dozór daleko jeszcze gorszy, sprawował równe skutki, jakieśmy już wyżej opisali: utratę majątku i naśladowanie wielorakich dziwactw; małą liczbę rachować można Polaków służących w wojsku zagranicznym dla doskonalenia się w sztuce wojskowej, tem mniej jeszcze po akademiach zagranicznych, dla doskonalenia się w naukach wyzwolonych i umiejętnościach.[...]

Jezuici i Pijarowie wysyłali zdutniejszą młodzież na nauki do Włoch i do Francji. Trzeba oddać sprawiedliwość obywatelstwu Czartoryskiego wojewody ruskiego i Ludwika Strasera, człowieka nieznakomitego w Polsce, lecz stawnego z wielu dobroczynności spraw, którzy do takowych podróży znacznym pomagali nakładem. Powracająca pijarska i jezuicka młodzież z takowych podróży wносиła do Polski lepszy gust w literaturze, nauki matematyczne i fizyczne, jak to później obaczymy. Świeccy atoli ludzie, prócz medycyny mało jeszcze do innych przykładali się nauk, wyjąwszy niektórych biorących edukację w Dreźnie w szkole kadetów, nikt prawie z Polaków nie przykładął się do inżynierji i artylerji. Taki jest obraz młodzieży naszej udającej się do obcych krajów po ukończonej w Polsce edukacji; lecz to była bardzo mała liczba w porównaniu do owych, którzy ze szkół wyszedłszy, udawali się prosto do wielorakiego sposobu życia w własnej ojczyźnie.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie. Których obywateli pochwała Hugo Kołłątaj? Co wyróżniało ich od pozostałej części społeczeństwa? Zapisz swoje wnioski.

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z fragmentami artykułu, a następnie rozwiń mapę myśli, prezentującą przyczyny i znaczenie tych postulatów.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P7HA4W7vS>

Tomasz Knapik

Kilka uwag na temat polskiej filozofii narodowej

[...] Jedną z konsekwencji takiego rozumienia terminu filozofia polska jest pytanie o to, czy „czy ma ona jakieś cechy szczególnie determinujące ją rodzajowo”. Na potrzebę wyróżnienia owych specyficznych cech zwrócił uwagę Struve. On też dokonał swoistej charakterystyki filozofii polskiej. Według niego tym, co nadaje polskiej filozofii rys inności i oryginalności jest: „1) Dążność życiowa, dzięki której główne współczynniki filozofii, zarówno krytycyzm, jak i ogólny pogląd na świat, stają się przede wszystkim środkami dla zaspokojenia pewnych potrzeb narodu, wpływających z jego położenia w danej chwili dziejowej. Praktyczne zastosowanie wyników filozofii do życia narodowego góruje zazwyczaj ponad czysto teoretyczny rozbiór zasad. 2) Tendencja syntetyczna, polegająca na objęciu najszerszych kręgów myśli, w celu ich zjednoczenia, bez naruszania samoistnej odrębności składowych czynników nowej całości. Nie idzie tu o bezwzględne wyrównanie, o unifikację tych czynników, lecz o ich organiczne zespolenie, o ich unię. Z tymi cechami zasadniczymi łączy się pod względem formy większość naszych myślicieli. 3) Żywotność i obrazowość wyśłowienia, wynikająca nie tylko z przyrodzonego poczucia estetycznego, ale i z pewnej dążności do zrównoważenia i zjednoczenia wszystkich potrzeb ducha oraz z chęci przemawiania nie do kasty uczonych, lecz do szerszych warstw wykształconego ogółu. Jest to tedy cecha dodatkowa, a jednak nie pozbawiona głębszej doniosłości”. Jednocześnie zauważył, że „od czasu, gdy język łaciński przestał być powszechnym językiem świata naukowego, dzieje filozofii przybrały coraz bardziej cechę indywidualną, narodową”. [...]

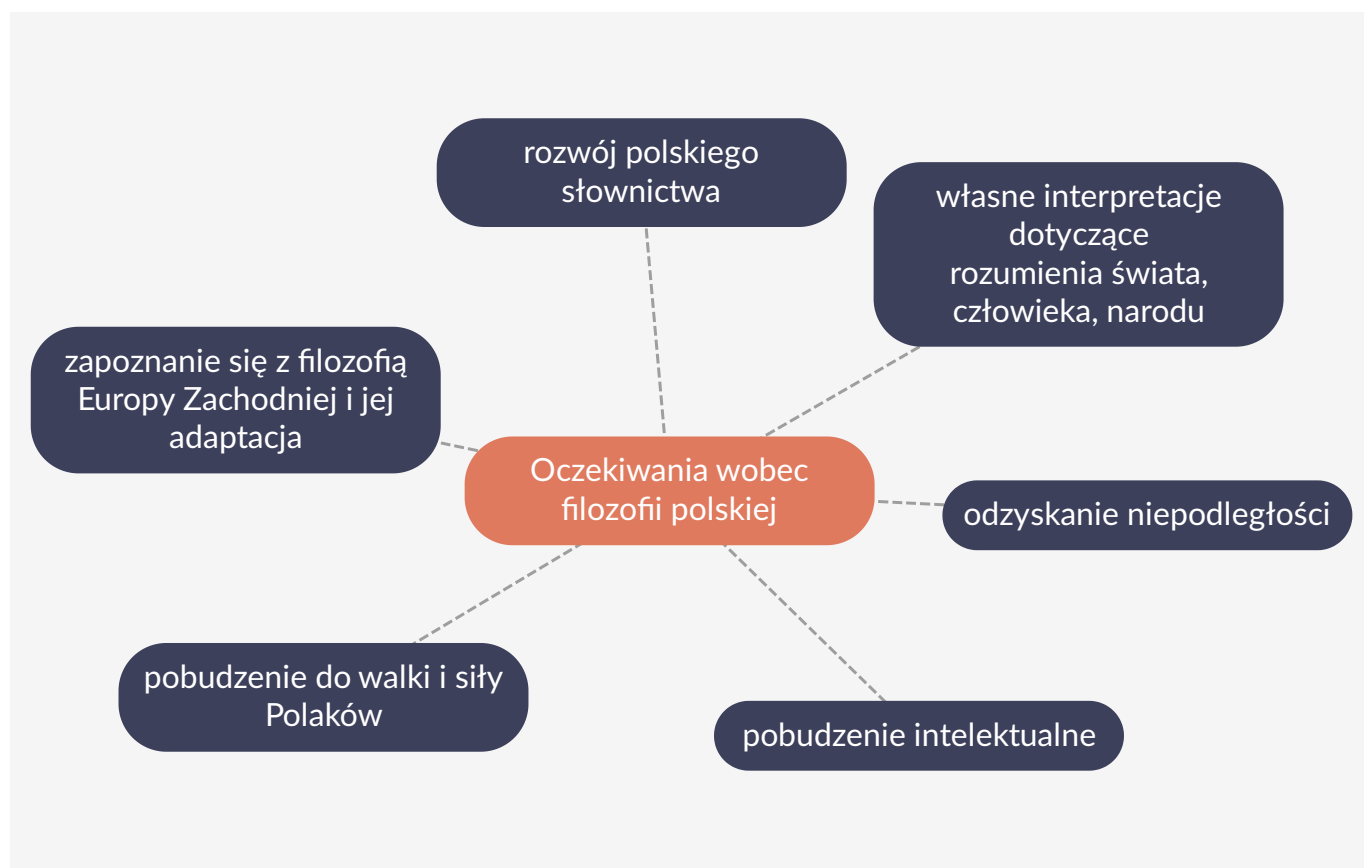
[...] Spierano się o to, co jest jej istotą, a jakie są jej cechy szczególne, jaki jest jej kształt. Pytano o kierunek jej rozwoju oraz o jej uniwersalizm. Nie bez znaczenia był także problem narodowości filozofii. W tej perspektywie podejmowano próby odpowiedzi na

pytanie o to, jakiej filozofii potrzebują Polacy. Niewątpliwie, podjęte na tym polu wysiłki przyczyniały się do ożywienia tożsamości narodowej, ujawniając jednocześnie wielkie bogactwo rodzimej kultury intelektualnej. Wielość oraz różnorodność zajmowanych wtedy stanowisk wynikała z różnic światopoglądowo-filozoficznych, z indywidualnego pojmowania dziedzictwa, tożsamości narodowej bądź z wieloznaczności terminów, takich jak naród czy filozofia. [...]

[...] Dlatego formułowano postulaty mówiące o potrzebie rozwijania filozofii narodowej. Spory, które temu towarzyszyły, nie dotyczyły tylko dziedzictwa romantycznego i jego znaczenia dla rozwoju filozofii w Polsce. Były to także lub przede wszystkim próby nawiązania do tradycji i romantycznych inspiracji, odwoływania się i dalszego rozwijania myśli rodzimej, biorąc wszakże pod uwagę moment historyczny i sytuację kulturową pierwszych lat dwudziestego wieku. Niewątpliwie dorobek polskiej myśli społeczno-politycznej, a także filozoficznej w tamtej epoce był związany z wydarzeniami historycznymi. Mimo różnorodnych trudności był to czas pobudzenia intelektualnego, wzrostu zainteresowania problematyką filozoficzną, który zadecydował o wyjątkowości i różnorodności problemów nagromadzonych w myśli teoretycznej. Warto podkreślić, że wtedy w głównych ośrodkach życia intelektualnego kraju można było znaleźć przedstawicieli wszystkich ważniejszych szkół filozoficznego myślenia, które były znane w zachodniej Europie. W konsekwencji uczestnikami dyskusji byli tacy dyskutanci, którzy deprecjonując dotychczasowe osiągnięcia polskiej filozofii, wskazywali na konieczność otwierania się oraz przyswajania nowych prądów myślowych, które na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego wieku zaczynały odgrywać w myśli europejskiej istotne znaczenie. Zauważano, iż redukcja polskiej różnorodności filozoficznej do jednej orientacji uruchamia proces światopoglądowej i ideologicznej deformacji, a odgórnie narzucona wyłączność eliminuje wszelką myśl odmienną – co prowadzić może w prostej linii do kryzysu filozofii.

Źródło: Tomasz Knapik, *Kilka uwag na temat polskiej filozofii narodowej*, „IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych”, t. XXV, s. 169–179.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Poszukaj przykładów z historii, które potwierdzają, że filozofia narodowa wpłynęła pozytywnie na wymienione w mapie myśli czynniki.

Ćwiczenie 1

Na jakie istotne funkcje filozofii polskiej zwrócił uwagę Henryk Struve? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐

Dotarcie idei filozoficznych do szerszej społeczności niż akademicka dzięki przekazywaniu wiedzy w języku polskim.

☐

Zaspokojenie potrzeb narodu związanych z jego położeniem w danym momencie historycznym.

☐

Uporządkowanie i zjednoczenie myśli filozoficznej.

☐

Odsunięcie się od myśli zachodniej i stworzenie własnego, narodowego systemu filozoficznego.

Ćwiczenie 2

Z jakimi zagrożeniami borykała się polska filozofia narodowa? Zaznacz, które twierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

	prawda	fałsz
umniejszanie wartości filozofii polskiej	☐	☐
wywyższanie znaczenia zachodnioeuropejskich prądów myślowych	☐	☐
problem ograniczania polskiej różnorodności filozoficznej do jednego prądu myślowego	☐	☐
gloryfikowanie filozofii starożytnej	☐	☐
próby powrotu do używania języka łacińskiego	☐	☐
odgórne narzucanie idei światopoglądowych i ideologicznych	☐	☐

Praca domowa

Na podstawie stworzonej mapy myśli napisz tekst, w którym wystawisz własną ocenę filozofii polskiej w dobie nowożytnej.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Filozofia polska w dobie nowożytnej: problemy i wyzwania

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wymienia podstawowe problemy i wyzwania filozofii polskiej w dobie nowożytnej;
- wie, jaki był status społeczny polskich obywateli;
- analizuje cele, które stawiała sobie polska filozofia w kontekście sytuacji historycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rybi szkielet;
- praca z multimediami;
- quiz.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Filozofia polska w dobie nowożytnej: problemy i wyzwania”. Prosi uczestników zajęć o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z mediów ilustrujące zagadnienia logiczne związane z tematem lekcji. Nauczyciel prosi również uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 2 z sekcji „Mapa myśli”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującemu oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Czy zachodnia filozofia mogła pomóc Polakom w odzyskaniu niepodległości? Czy mogła przyczynić się do odmiany ducha narodowego?

Faza realizacyjna:

1. **Rybi szkielet.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą rybiego szkieletu, opracowując temat: Problemy i wyzwania filozofii polskiej w dobie nowożytności.

Nauczyciel rysuje na tablicy uproszczony szkielet ryby i w razie potrzeby wyjaśnia metodę. W głowie ryby umieszcza problem do przeanalizowania. Następnie uczniowie zgłaszają podstawowe czynniki, które ich zdaniem wpływają na przedstawioną sytuację. Uczniowie zgłaszający poszczególne czynniki muszą je uzasadnić. Następnie uczniowie uzupełniają mniejsze ości szkieletu, podając, w jaki sposób i w jakim stopniu na sytuację mogą mieć wpływ mniejsze elementy. Na koniec chętni uczniowie formułują wnioski na podstawie zebranych pomysłów.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Audiobook”, a następnie czyta polecenie: *Których obywateli pochwała Hugo Kołłątaj? Co wyróżniało ich od pozostałej części społeczeństwa? Zapisz swoje wnioski.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Mapa myśli”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

4. Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Na podstawie stworzonej mapy myśli napisz tekst, w którym wystawisz własną ocenę filozofii polskiej w dobie nowożytnej.

Materiały pomocnicze:

- *Filozofia słowiańska na przełomie wieków*, pod red. W. Słomskiego, Warszawa 2008.
- Palacz R., *Klasycy filozofii polskiej*, Warszawa – Zielona Góra 1999.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 3, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.